

Ігор Стамбол,

кандидат історичних наук, доцент,

Інститут журналістики

Київський університет імені Бориса Грінченка

вул. М. Тимошенко, 13-Б, Київ, 04053, Україна

e-mail: i.stambol@kubg.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3099-3862>

ВІЙНА УКРАЇНИ З РОСІЄЮ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ СПАДЩИНІ ЛІДЕРІВ УКРАЇНСТВА ХХ СТОЛІТТЯ

Мета дослідження полягає в аналізі висловлених ідей М. Грушевським, В. Винниченком, С. Петлюрою, Є. Коновальцем, С. Бандерою, А. Мельником та ін. щодо українсько-московської конфронтації. *Методологія* дослідження ґрунтується на системному та структурному підходах, на методах порівняльного, логічного та структурно-функціонального аналізу, включаючи міждисциплінарний підхід. *Наукова новизна*. Розкрито погляди більшості українських національних лідерів, щодо характеру сучасного для них та майбутніх збройних конфронтацій України з Московією (Росією). Визначено, що погляди С. Петлюри та С. Бандери найбільш чітко обґрунтовували підходи до військового протистояння. Відзначено, що в працях більшості лідерів українства відзначено багатовекторність і підступність дій Московії у війні проти України. З'ясовано, що в працях С. Бандери певною мірою передбачено напад Московії на Україну після здобуття останньою незалежності. *Висновки*. Кожен лідер українського руху упродовж ХХ ст. стикався з питанням протистояння з московським імперіалізмом. Більшість із них намагалися уникати цього питання на початках діяльності, проте, надалі змушені були очолювати боротьбу. Найбільше долучилися до осмислення та теоретизування питання війни з Московією саме С. Петлюра та С. Бандера. Їхні теорії відрізнялися за підходами у зв'язку з різними історичними реаліями та мали спільне в контексті визнання Москви як підступного та, сучасною мовою, «гібридного» ворога. Найбільш цінним у сучасних реаліях є ідеї С. Бандери, адже він осмислив вже і ядерний статус Московії та запропонував найдієвіший спосіб позбавлення світу від цієї загрози – національні революції для поневолених Московією народів. Також сформульована С. Бандерою теза

про неостаточність визволення України внаслідок революції найчіткіше визначила наступний етап, який переживає Україна у 2022 р. під час нападу путінської Московії – Національно-оборонну війну.

Ключові слова: Росія, українсько-московська війна, С. Петлюра, С. Бандера, московський імперіалізм.

Актуальність дослідження. У 2022 р. незалежна Україна зазнала неспровокованого нападу з боку так званої Російської Федерації (більш доречним визначенням цього державного утворення було б путінська Московія). Небачені військові злочини, безглуздість військових дій та, водночас, потужний опір українського народу здивували не лише увесь світ, а й самих українців та їхні політичні еліти. Проте контекст протистояння проти Московії, у тому числі й збройного, проходить в історичних та політичних українознавчих працях впродовж століть. Зокрема це питання не лишали осторонь і лідери українського руху у ХХ ст., більшості з яких доводилося напряду боротися з вказаним ворогом. **Метою дослідження** є аналіз висловлених ідей щодо українсько-московської конфронтації, завдання полягають у з'ясуванні бачення сутності ворожої країни, основних завдань українства, тактики і стратегії боротьби в працях М. Грушевського, В. Винниченка, С. Петлюри, Є. Коновальця, С. Бандери, А. Мельника, А. Лівіцького, М. Лівіцького, М. Плав'юка.

Аналіз досліджень і публікацій. Основним джерелом до висвітлення поглядів лідерів українського руху ХХ ст. є їхні опубліковані праці. У наявних біографічних дослідженнях теж зустрічаються елементи аналізу оцінки протистояння з Московією, але здебільшого в тих працях, які стосуються найбільш знакових постатей руху опору імперіалізму: С. Петлюри [13] та С. Бандери [15].

Виклад основного матеріалу. Погляди основних політичних лідерів українців буде доречно розглянути в хронологічній послідовності, адже в різні періоди змінювалися підходи та міжнародна ситуація. Варто відзначити, що лідери перших двох третин ХХ ст. були переважно практиками українсько-московського протистояння, адже на їхнє життя припадало як не два, то один збройний конфлікт із тоді «червоною» Московією. До огляду не долучено праці президентів часів Незалежної України, що може становити предмет окремого дослідження.

Основною подією, що позначила початок державної свободи українців, стала Революція 1917–1921 рр. Її очільники одразу зіткнулися з ворожістю колишньої метрополії. Оскільки першим визнаним громадськістю та політичними силами лідером українського руху від початку

національної революції 1917 р. був М. Грушевський. Його політичні погляди залишалися на позиція федералізму (з Москвою) аж до того часу, поки більшовики не увірвалися до Києва і не спалили його маєток [2, с. 186]. Його історична інтелектуальна спадщина, безперечно, часто торкалася питань війни українців проти Московії у попередні періоди, проте, вочевидь, він, як Голова УЦР та УНР, зовсім не прагнув бути лідером у подібній війні.

З початком збройної агресії більшовицької Москви наприкінці 1917 р. М. Грушевський реагував на неї в тому числі у публіцистиці, зокрема вказуючи на лицемірство давнього ворога України: «... вороже Військо... вже вступило на українську землю і одержало приказ за всяку ціну пробитися до центру нашої держави. Посилають те військо на нас ті самі т. зв. народні комісари, котрі лицемірно кричать все і всюди про свою любов до миру...» [5, с. 81]. Як зазначалося вище, лідер УЦР мав певні симпатії то колишньої московської метрополії, тож він засуджував дії більшовиків і у зв'язку з тим, що більшовицькі комісари засилають «красногвардійцев» і таким чином провокують братовбивчу війну [5, с. 85].

М. Грушевський спочатку сподівався, що вигнання більшовиків німцями у лютому – березні 1918 р. остаточне і «зимова війна з Росією» зміцнила українську владу та «поставила хрест» на майбутніх агресивних планах більшовиків» [5, с. 221]. Він також досить рано зробив висновок, що військова агресія і поведінка москвитів у Києві в січні 1918 р. «...розв'язала всякі моральні вузли, які ще могли в чийх-небудь очах зв'язувати українця з московським громадянством спеціально. Вона, так би сказати, зняла з Московщини права «особо благоприємливої» нації й дала почуття права кермуватись в своїх відносинах до неї єдино добром українського народу, а не якимись інтересами спільної революції, спільної культури, спільної отчини чи що.

Я вважаю таке визволення від «песього обов'язку» супроти Московщини незвичайно важким і цінним... думаю, що марно пролилась кров тисяч розстріляних українських інтелігентів і молодіж, коли вона принесла чи закріпила духове визволення нашого народу від найтяжчого й найшкідливішого ярма, яке може бути: добровільно прийнятого духового чи морального закріпощення...» [5, с. 221].

Лідер УНР, розуміючи, наскільки серйозно зросла ненависть у суспільстві до москвитів, внаслідок вчинених ними вбивств у Києві, висловлювався за поступове впровадження українізації та української мови, як державної, аби не погіршувати стан представників колишньої московської метрополії [5, с. 256]. Навряд чи він таким чином виражав

симпатію до московитів, проте прагнув втримати суспільство від міжетнічної боротьби в Україні. Дещо згодом, він відзначав, що йому здавалося, що облаштовувати мирні відносини і домогтися визнання України самостійною можна лише з більшовиками: «...коли з якимись російськими кругами взагалі можна буде договорюватись в українській справі, то саме з большевиками найскорше можна буде порозумітись і дійти кінця, уставивши дружні відносини, без порушення інтересів, свободи й незалежності одної й другої сторони, щоб спільно поборювати всіх, хто сягатиме на здобутки революції, дороги однаково і одним, і другим» [6, с. 101]. Ця теза свідчить, що М. Грушевський поділяв думку В. Винниченка про неможливість домовитися з московськими демократами і тим паче – монархістами. Але віра у мирний потенціал московського більшовизму теж виявилася абсолютно хибною.

Гетьман Павло Скоропадський, не зважаючи на дуже значний військовий досвід та генеральський статус ще в Російській імперії, не бачив у сутності Московії ворожості до українства. Про це свідчить як відсутність заяв про це, так і насичення Української Держави представниками «білогвардійців». Водночас як державник він активно намагався розбудувати українську армію, яка, хоч і не вказувалося від якого ворога, але мала захищати власний народ. Описуючи формування армії, він згадував, що «...систему було ухвалено територіальну. Вісім корпусів лягали на Україну досить легким тягарем, лише 0,05% мирного населення призивалося у війська, що, за порівняльною таблицею чисельності армії мирного часу всіх європейських держав, в жодній країні не було такою легкою для країни. Разом з тим 8 корпусів, при правильній розробки всієї системи мобілізації могли дати в майбутньому дуже серйозну армію Україні...

Для майбутньої армії потрібно було створити відповідні школи. Як це не було важко, але сподівалися створити п'ять шкіл...» [16]. П. Скоропадський вороже ставився до більшовизму, але не лише як ворога українства, а й Російської імперії загалом. Тому, імовірно, вбачав згадану розбудову армії і її розгортання саме проти більшовицької Москви.

В. Винниченко, який згідно зі своїми соціалістичними поглядами виконав спробу замирення з більшовиками, про війну з Московією згадував не часто. Зокрема тому, що прагнув соціалістичної революції більше, ніж національної. Проте і він, як голова уряду, а потім і Директорії відзначав підступність ворога незалежності України: «яка гарантія, що большевики хочуть миритись, що це не є з їхнього боку хитрість, щоб ослабити дух наших військ? Чом вони перемирря не пропонують, а тільки

переговори?», а коли вже ситуація стала очевидною додав: *«...дійсно, про перемир'я мови не було. Хто міг знати, чи не хитрість большевиків були всі ті балачки про мир. Харківський же фронт, справді, гнувся й тріщав як лід на весні...»* [3]. І йому довелося погоджуватися на оголошення війни, коли вже було запізно оборонятися.

Щоправда згодом В. Винниченко виступав на протилежному боці, написавши до Леніна, як ліпше завоювати Україну: *«Повинна бути не боротьба українців і поляків проти руських за визволення України, як це виставляє петлюрівщина, себто не національна війна, а соціальна; повинні битися буржуазний, контрреволюційний польсько-український союз проти соціалістичного русько-українського союзу. Петлюра повинен битися не проти чужинця Раковського, а проти українця. Тоді тільки українство розіб'ється на два воюючі табори, тоді тільки соціальна війна на Україні буде справжня.*

Поки ж большевизм є з Москви, поки ним керують руські, поки українські національні соціалістичні сили не виступають як головна сила проти української національної контрреволюції, доти справжньої соціальної війни на Україні немає, – є війна проти чужинців, війна національна» [4, с. 432]. Звісно, такі колаборантські заяви одного з лідерів українців залишилися на його покомунізованій совісті, проте, вони розкривають сутність важливості саме національного характеру війни.

Постать С. Петлюри – Голови Директорії УНР та Головного Отамана військ УНР недарма стала символічною як для українців, так для Москви. Адже він мав чимало тактичних успіхів у боротьбі проти ворога та до останніх своїх днів намагався реалізувати протибільшовицькі плани. Він став ледь не першим організатором війська Самостійної України, і в його листах є досить багато згадок про війну та роль міжнародних організацій, наприклад відзначав, що *«...антантські держави, які проголошують високі принципи, забороняють Червоному Хрестові прийти до нас! Ми вмираємо, а Антанта, мов Пилат, вмиває руки, й нам не остається більш нічого, як кликнути їм: “morituri te salutant!”...»* [11, с. 187]. Він засуджував «братерське» відношення П. Скоропадського до росіян, який давав: *«...волю утікачам з Московщини, що бігли на Україну від большевиків, які в цей час уже міцно сиділи в Москві. Це здебільшого були московські генерали, ахвіцери, царські урядовці. Як сарана, вони налетіли тоді до нас, бо їм тут давали найкращі посади, найліпшу службу, великі гроші. Розлізлись тоді вони по всій нашій землі і теж, як ті воші, по-своєму пили кров з нас та каламутили нас. Це були теж на свій копил «большевики» тільки з правого боку. Московщина*

уміє різні фарби для утисків над нами прибирати: коли треба – то вона робиться червоною, а коли того вимагає справа, то – білою робиться... Не можна було від цих московських прихильників нічого іншого і сподіватись як удару в спину» [12].

С. Петлюра, як і В. Винниченко, надавав великого значення національному духові народу і вважав, що «...ніякі спроби не допоможуть Москві ненаситній в її справі заборчій. Нема тої сили, яка переможе свідому себе націю, нема того чину, який примусить воскреслу Україну вернутись до ярма старого ганебного...» [11, с. 230]. Після поразки Національної Революції, Головний Отаман вже в еміграції виношував плани поновлення протимосковського фронту. Окрім того, він, базуючись на найновітніших досягненнях військової справи та власному досвіді, публікував роздуми щодо облаштування обороноспроможності України: «...нам треба вже тепер про справи, зв'язані з обороною Батьківщини, думати, а фаховим силам еміграції чуйно стежити за розвитком тих наукових дослідів, що їх можемо для цієї мети зужиткувати» [11, с. 266].

С. Петлюра, вочевидь, вже недовіряючи полякам та розглядаючи як основного ворога Москву, стверджував, що в геополітичному плані Україна має шукати союзників у басейні Чорного моря, тому варто вивчати всі перспективи у цьому регіоні [11, с. 281]. Імовірно, політичний діяч висловив одним з першим, або підтримав вже тенденційну думку про важливість Чорного моря для економіки та захисту України. Ця ідея через десятиліття була цілком обґрунтована Ю. Липою в геополітичну концепцію під назвою «Чорноморська доктрина». Також Головний Отаман оглядав кадрові можливості українських військових та головні теми, над якими варто працювати військовим теоретикам [11, с. 297].

С. Петлюра відзначав, що в інтересах національної оборони України варто розвивати логістику (дороги, залізниці, порти тощо) та кадри, необхідні для військової промисловості [11, с. 282–283]. Додатково, на його думку, українці мають дбати про розвиток різноманітних соціокультурних активностей, перелік яких є актуальним і для сучасного покоління українців: «1) фізичне виховання населення; 2) спорт у різних його формах і галузях – сокільство, плавання, пластуство тощо; 3) олімпіади; 4) пожежні товариства; 5) «Січі»; 6) популяризація воєнного знання шляхом публічних лекцій і літератури; 7) запровадження до загальноосвітніх програм певного мінімуму воєнно-наукових дисциплін, хоча би в формі стислої енциклопедії військової і як обов'язкового предмету навчання;

8) організація наукових і громадських товариств для плекання воєнної науки; 9) організація показних військових вправ для широкої публіки

із зразковою демонстрацією певних досягнень, здобутих рідним військом у галузі військового удосконалення; 10) улаштування військових свят за участю тої ж таки публіки; 11) утворення місцевих громадських комітетів та товариств, що з патріотичних мотивів дбають про певні потреби (наприклад, гуманітарні, культурноосвітні) розташованої в даній місцевості військової частини... 12) упорядкування військових могил ...» [11, с. 287].

Також Головний Отаман осмислив «гібридну» сутність протистояння українців з московитами: *«московська воша та брехливе слово московських шептунів та їхніх наймитів – наших недолюдків-запроданців – посягли роздор серед людей і збаламутили їх. Звиклим обичаєм своїм, московські брехуни розпустили наклепи на українське військо, і на український уряд, намовляючи людей не слухати, не допомагати йому.... Неначе туман на долині розпустилась ця брехня по всій Україні, забиваючи баки легковірним та збиваючи їх з пантелику». Для загарбання територій, московити, за словами С. Петлюра «не жаліють ні грошей, ні праці (звісне діло: чого ж жаліти її, коли вони самі не роблять?), ні життя людського. Кров'ю, розстрілами та насильством над людьми та руїною господарства змагаються вони своє облудливе хиже діло здійснити» [12].*

На відміну від Голови Директорії, очільник УВО та засновник ОУН – Євген Коновалець не надто багато опублікував праць і роздумів. У його спогадах щодо подій в часи Української Революції темі брехливості (та «гібридності») політики Московії: *«московсько-більшовицький уряд запевняв, з одного боку, урочисто, що Радянська Росія ніяких військ проти України не висилає, а з другого боку – відправляв проти України організовані в Росії військові частини т. зв. українського радянського уряду, що на ділі були інтегральною частиною єдиної червоної армії...» [7, с. 37].*

Значно більше встиг осмислити інший лідер ОУН та найбільш знакова постать для антимосковської боротьби – Степан Бандера. Його ідеї є найбільш актуальними і в контексті сучасної конфронтації України з путінською Московією, адже він встиг осмислити появу ядерної зброї та знайти рішення, як Україні та цивілізованому світові перемогти післявоєнну ССРСР. Серед дуже багатьох ідей, які стосуються визволення України, С. Бандера відзначав, що втримати незалежність можна лише після значної боротьби, проливши «кров нації», після чого свобода набуває справжньої цінності. Тут лідер ОУН пропонував приклад незламної Фінляндії, на противагу чехам, угорцям та полякам, що втратили суверенітет досить швидко [1]. Другий дуже важливий елемент, який форму-

лював С. Бандера у своїх працях чітке означення ворога – московський імперіалізм, тому гасло ОУН до боротьби закликала «за повне знищення большевизму, комунізму й усякого російського імперіялізму». Тому ССРСР лідер українців часто називає московською імперією. Звідси й основна формула боротьби проти московської тиранії – утворення самостійних національних держав на місці ССРСР [1].

С. Бандера розглядав боротьбу українців з Москвою у міжнародному контексті: світовий конфлікт (третя світова війна) та антибільшовицькі рухи всередині ССРСР. Причому він справедливо відзначав, що в епоху ядерного озброєння ставка Заходу на національні революції уярмлених Москвою народів – єдиний спосіб перемогти більшовицьку імперію, не знищивши при цьому світ: *«Протибольшевицька, визвольна революція під час війни – це знищення ворожої неволі, комуністичної системи гноблення, створення і захист підстав для національної, соціальної й особистої свободи та добробуту, забезпечення волі й непридавленого розвитку націй у самостійних державах – ціною найменших жертв. Вона відразу перериває, закінчує війну, рятує життя дальших мільйонів знаних на воєнний заріз вояків і цивільного населення, рятує родини, оберігає оселі, міста, цілі країни перед дальшими страшними спустошеннями новітньої атомової війни»* [1].

Як і попередники, С. Бандера усвідомлював і наголошував на «гібридності» дій Московії, проте вважав, що її агресія розкриє приховані мотиви: *«коли Кремль розпалить агресивну, загарбницьку війну, тоді гасло “війна війні” буде протирежимним, революційним гаслом. Правда, большевики й тоді не залишать методів брехні й будуть далі намагатися цим гаслом закривати справжню суть свого поступування. Але суперечність між дійсністю і їхньою пропагандою буде надто очевидна. Вона сама буде дискредитувати большевиків до решти... Мусимо рахуватися з тим, що фальшиві московські семафори можуть довго дезорієнтувати Захід в замало відомому йому терені...»* [1].

С. Бандера визначає і варіанти поводження з різними групами москвитів під час національно-визвольної війни: *«...треба буде розрізнати і в цьому питанні три основні категорії. Перша – це справа тих мешканців України російської національності, які заслуговують на те, щоб їх трактувати як громадян України, на підставі... як ставилися до українського народу й до прав України в минулому та що найважливіше, як вони в даному моменті ставляться до українських визвольних змагань і до української держави... Тим москалям, які відповідають цим вимогам, треба запевнити і забезпечити повну і всебічну рівноправність*

у всіх громадянських правах та повну свободу їхнього національного розвитку... Це саме стосується інших національних груп в Україні .

Друга категорія – це москалі з-поза України, головно вояки советської армії, які не воюють проти українських визвольних сил. Під час необхідного їх перебування на українській території сприяємо творенню з них проти-большевицьких формацій ... які повинні чим скоріше покинути українські землі і перейти на російські терени для активної протикомуністичної боротьби... До третьої категорії зараховуємо всіх москалів активних чи потенційних ворогів української державності. Діючі ворожі сили треба знищувати й унешкідливлювати доступними в даній ситу-акції засобами й методами, згідно з міжнародними правилами поступування під час війни...» [1].

Окрім того, слушною думкою С. Бандери є те, що навіть звільнення України – це ще не цілковита перемога: *«Не можна розраховувати на те, що перемога української національної революції над московськими імперіялістичними силами на всіх Українських Землях відразу запевнить мирні умови для дальшого державного будівництва. Треба враховувати передусім таку можливість, що проти молоді Української Держави буде зразу підготовлювана поза кордонами України і звідти ведена нова загарбницька війна московського імперіялізму. Безпосередньо після революційно-визвольного періоду може прийти **період національно-оборонної війни**...»* [1]. Саме назву «Національно-оборонна війна» вважаємо цілком відповідною для визначення українським суспільством війни, яку розпочала путінська Московія проти України у 2022 р. і дуже прикметно, що саме С. Бандера зумів сформулювати її назву ще пів століття тому.

Лідер іншого крила ОУН А. Мельник дотримувався у чомусь схожих антиколоніальних поглядів, зокрема в післявоєнний період відзначаючи, що *«Московський імперіялізм, що в большевизмі знайшов собі найзручніше замаскування, прибираючи до своїх рук Центральну Європу, Балкани, тягнулися до Скандинавії, смертельно загрожує інтересам Великобританії і творить конечність зіткнутися двом імперіялістичним потугам. Народи, що потраплять нині під важку руку модернізованого московського деспотизму з його страшною комуністичною дійсністю, дуже швидко вилікуються від большевицько-русифільських ілюзій розгорнуть фронт антибольшевицької боротьби»* [9, с. 340]. Він також, як і С. Бандера, доводив, що боротьба українців проти московського імперіялізму стосується усіх поневолених народів Східної Європи й Азії [9, с. 350]. У притаманному йому стилі публіцистичних закликів А. Мельник звертається до підсовецьких земляків і нагадує,

що в їхньому уярмленні винен не тільки Сталін, а усі московські імперіалісти [9, с. 361]. Це дуже актуальна теза в контексті сучасної тенденції до отождолення політики Московії лише з її очільником.

А. Мельник, як і інші члени ОУН, наголошував, що єдиний можливий шлях справедливого розвитку світу, пов'язаний з розпадом Московського імперського утворення, яким був ССРСР: «...вільний світ повинен піднести прапор боротьби проти московського імперіялізму та колоніялізму, щоб позбавити кремль фальшивого престижу і довести до розподілу советської імперії на належні держави поневолених народів. На жаль, західні потуги байдуже ставляться до визвольних змагань поневолених народів ССРСР. Інколи виявляється, що вони готові ціною визнання сучасного політичного на Сході Європи забезпечити мирне співжиття. Тут лежить найбільший ризик, що його допускаються західні потуги й політики, дозволяючи Москві бути поневолювачем та грати ролю «визволителя від імперіялізму» [9, с. 374].

А. Лівичкий – президент УНР в екзилі, також неодноразово звертався до теми протистояння з Московією: «Українці не капітулюють! Українці мусять боротись до останку навіть без надії на перемогу... Занадто вже і безпідставно сподівались, що чужоземна сила нас визволить і відразу запровадить рай на нашій землі. А чужоземна сила мовчала, бо дбала лише про свої інтереси, про своє “запілля”. Наш традиційний Провід, що ніколи не складав зброї перед заборчою Москвою, завжди закликав до боротьби власними силами українського народу» [8, с. 298]. Його син і наступник на посаді М. Лівичкий, як і лідери ОУН, виступав за внутрішній розклад більшовицької Московії [10].

Останній президент УНР в екзилі – М. Плав'юк також сподівався визволення України в контексті антибільшовицького руху, але простеживши історію українського «запілля», відзначав, що війни вже не потрібно. Адже в 1970-х роках активніше нищила могутність Московської імперії боротьба за права людини. У цій активній боротьбі М. Плав'юк вбачав і еволюцію української визвольного руху [14, с. 46]. Також він звертав увагу на русифікованість українців та втрату ними поваги до багатьох цінностей, які мали б протиставлятися московському режиму, і закликав до пожвавлення боротьби за соціальні гаразди в ССРСР, що теж мало б призвести до його занепаду.

Висновок. Підсумовуючи, варто відзначити, що кожен лідер українського руху упродовж ХХ ст. стикався з питанням протистояння з московським імперіалізмом. Більшість із них намагалися уникати цього питання на початках діяльності, проте, надалі змушені були очолювати

боротьбу. Найбільше долучилися до осмислення та теоретизування питання війни з Московією саме С. Петлюра та С. Бандера. Їхні теорії відрізнялися за підходами у зв'язку з різними історичними реаліями та мали спільне у контексті визнання Москви як підступного та сучасною мовою «гібридного» ворога. Найбільш цінним у сучасних реаліях є ідеї С. Бандери, адже він осмислив вже і ядерний статус Московії та запропонував найдієвіший спосіб позбавлення світу від цієї загрози – національні революції для поневолених Московією народів. Також сформульована С. Бандерою теза про нестаточність визволення України внаслідок революції найчіткіше визначила наступний етап, який переживає Україна у 2022 р. під час нападу путінської Московії – Національно-оборонну війну.

Список бібліографічних посилань

1. Бандера С. Перспективи Української Революції: Репринтне вид. Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 1998. 656 с. URL: [http://dontsov-nic.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/Stepan-Bandera-Perspektyvy-Ukrajinskoji-Revolyutsiji .pdf](http://dontsov-nic.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/Stepan-Bandera-Perspektyvy-Ukrajinskoji-Revolyutsiji.pdf)
2. Бетлій О. Більшовицький терор у Києві у січні-лютому 1918 р.: жертви і пам'ять. *Краєзнавство*. 2018. № 3. С. 178–195.
3. Винниченко В. Відродження нації : (Історія української революції [марець 1917 р. – грудень 1919 р.]) : [в 3 ч.]. Київ ; Відень : [Дзвін], 1920. Ч. 2. 1920. 328 с. URL: <http://exlibris.org.ua/vinnichenko/index.html>.
4. Винниченко В. Щоденник. Том перший. 1911–1920. Едмонтон-Нью-Йорк : Видання Канадського інституту Українських студій і Комісії УВН у США для вивчення і публікації спадщини Володимира Винниченка, 1980. 500 с.
5. Грушевський М. С. Твори : у 50 т. / редкол.: П. Сохань (голов. ред.), Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. Львів : Світ, 2002 . Т. 4. Кн. 1 / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Ін-т історії України ; М. С. Грушевський ; редкол.: П. Сохань, І. Гирич, С. Панькова. Львів : Світ, 2007. XXIV, 407 с.
6. Грушевський М. С. Твори : у 50 т. / редкол.: П. Сохань (голов. ред.), Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. Львів : Світ, 2002 . Т. 4. Кн. 2 / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського ; М. С. Грушевський ; редкол.: П. Сохань, І. Гирич, С. Панькова. Львів : Світ, 2013. XVIII, 556 с.

7. Коновалець Є. Причинки до історії української революції Прага, 1928. 39 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/istoriya/1510-konovalets-ye-pri-chinki-do-istoriyi-ukrayinskoyi-revoluyutsiyi/>.

8. Ливицький А. Листування (1919–1953 роки) / упоряд., вступ. ст., заг. ред. Я. Файзуліна. *Український інститут національної пам'яті*. Київ : Фенікс, 2019. 688 с.

9. Мельник Андрій (1890–1964). Спогади. Документи. Листування / упоряд. О. Кучерук, Ю. Черченко. Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2011. 568 с.

10. Недужко Ю. Діяльність політичних та громадських об'єднань зарубіжних українців у контексті боротьби за державну незалежність України в 60–70-х роках ХХ ст. *Спільний проект Національного університету «Киево-Могилянська академія» і видавництва «Мандрівець»*. *Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець»*. 2009. № 3. С. 54–62.

11. Петлюра С. В. Статті / упоряд. та авт. передм. О. Климчук. Київ : Дніпро, 1993. 341 с.

12. Петлюра С. Московська воша. Париж, 1966. 100 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/proza/499-petlyura-s-moskovska-vosha/>.

13. Пиріг Р. Я. Симон Петлюра у сприйнятті Павла Скоропадського (за спогадами гетьмана). *Український історичний журнал*. 2009. № 3. С. 15–27.

14. Плав'юк М. Роля українців вільного світу в визвольних процесах України. *Самостійна Україна*. 1976. Ч. 9–12. С. 38–49.

15. Посівнич М. Феномен Степана Бандери: від містики до політики. *Бандерівські читання. Матеріали перших та других бандерівських читань* / [упоряд. Т. Бойко, Ю. Сиротюк]. Наук.-дослід. Ін-т українознавства МОН України. Київ – Івано-Франківськ, 2015. С. 47–55.

16. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. Київ, Філадельфія. 1995. URL: <http://archeos.org.ua/wp-content/uploads/2013/11/%D0%A1%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf>.

References

1. Bandera, S. (1998). *Perspektyvy Ukrainskoi Revoliutsii*: Reprintne vyd. Drohobych: Vydavnycha firma «Vidrozhennia», 656 p. Retrieved from http://dontsov-nic.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/Stepan-Bandera-Perspektyvy-Ukrajinskoji-Revolyutsiji_.pdf [in Ukrainian].

2. Betlii, O. (2018). Bilshovytskyi teror u Kyievi u sichni-liutomu 1918 r.: zhertvy i pamiat. *Kraieznavstvo – Local Lore*, 3, 178–195 [in Ukrainian].

3. Vynnychenko, V. (1920). Vidrozhennia natsii: (Istoriia ukrainskoi revoliutsii [marets 1917 r. – hruden 1919 r.]): [in 3 Vol.]. Kyiv; Viden: [Dzvin]. Vol. 2. 328 p. Retrieved from <http://exlibris.org.ua/vinnichenko/index.html> [in Ukrainian].
4. Vynnychenko, V. (1980). Shchodennyk. Tom pershyi. 1911–1920. Edmonton-Niu-York: Vydannia Kanadskoho instytutu Ukrainskykh studii i Komisii UVN u SSHA dlia vyvchennia i publikatsii spadshchyny Volodymyra Vynnychenka, 500 p. [in Ukrainian].
5. Hrushevskiy, M. S. (2007). Tvory: u 50 t. (redkol.: P. Sokhan (holov. red.), Ya. Dashkevych, I. Hyrych, Comp). Vol. 4. b. 1 / NAN Ukrainy. Instytut ukrainskoi arkheohrafii ta dzhereloznavstva imeni M. S. Hrushevskoho. Instytut istorii Ukrainy. Lviv: Vydavnytstvo «Svit», 407 p. [in Ukrainian].
6. Hrushevskiy, M. S. (2013). Tvory: u 50 t. (redkol.: P. Sokhan (holov. red.), Ya. Dashkevych, I. Hyrych, Comp). Vol. 4. b. 2 / NAN Ukrainy. Instytut ukrainskoi arkheohrafii ta dzhereloznavstva imeni M. S. Hrushevskoho. Istoryko-memorialnyi muzei Mykhaila Hrushevskoho; M. S. Hrushevskiy; Lviv: Vydavnytstvo «Svit», 556 p. [in Ukrainian].
7. Konovalets, Ye. (1928). Prychynky do istorii ukrainskoi revoliutsii. Praha, 39 p. Retrieved from <https://diasporiana.org.ua/istoriya/1510-konovalets-ye-prichynky-do-istoriyi-ukrayinskoyi-revolutsiyi/> [in Ukrainian].
8. Livytskyi, A. (2019). Lystuvannia (1919–1953 roky) (Ya. Faizulina edit., Ukrainskyi instytut natsionalnoi pam'iaty). Kyiv: Feniks. 688 p. [in Ukrainian].
9. Melnyk Andrii (2011). Spohady. Dokumenty. Lystuvannia. O. Kucheruk, Yu. Cherchenko (Ed). Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy, 568 p. [in Ukrainian].
10. Neduzhko, Yu. (2009). Diialnist politychnykh ta hromadskykh ob'iednan zarubizhnykh ukrainsiv u konteksti borotby za derzhavnu nezalezhnist Ukrainy v 60–70-kh rokakh XIX st. Spilnyi proekt Natsionalnogo universytetu «Kyievo-Mohylianska akademiia» i vydavnytstva «Mandrivets». *Vseukrainskyi naukovyi zhurnal «Mandrivets»*, 3, 54–62 [in Ukrainian].
11. Petliura, S. V. (1993). Statti. O. Klymchuk (Ed). ; Kyiv: Dnipro, 341 p. [in Ukrainian].
12. Petliura, S. (1966). Moskovska vosha. Paryzh, 100 p. Retrieved from <https://diasporiana.org.ua/proza/499-petlyura-s-moskovska-vosha/> [in Ukrainian].
13. Pyrih, R. (2009). Symon Petliura u spryiniatti Pavla Skoropadskoho (za spohadamy hetmana). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 3, 15–27 [in Ukrainian].

14. Plaviuk, M. (1976). Rolia ukrainsiv vilnoho svitu v vyzvolnykh protsesakh Ukrainy. *Samostiina Ukraina, 9–12*, 38–49 [in Ukrainian].

15. Posivnych, M. (2015). Fenomen Stepana Bandery: vid mistyky do polityky. In *Banderivski chytannia. Materialy pershykh ta druhykh banderivskykh chytan* (edit. T. Boiko, Yu. Syrotiuk, Naukovo-doslidnyi instytut ukrainoznavstva MON Ukrainy). Kyiv – Ivano-Frankivsk, pp. 47–55 [in Ukrainian].

16. Skoropadskyi, P. (1995). Spohady. Kinets 1917 – hruden 1918. Kyiv, Filadelfiia. 495 p. Retrieved from <http://archeos.org.ua/wp-content/uploads/2013/11/%D0%A1%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.03.2022.

Ihor Stambol,

PhD (History), Associate Professor,

Institute of Journalism

Borys Grinchenko Kyiv University

13-B M. Tymoshenko St., Kyiv 04053, Ukraine

e-mail: i.stambol@kubg.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3099-3862>

The War between Ukraine and Russia in the Intellectual Heritage of Ukrainian Leaders of the Twentieth Century

Purpose of the article is to analyze the ideas expressed by M. Hrushevsky, V. Vynnychenko, S. Petliura, E. Konovalets, S. Bandera, A. Melnyk, and others on the Ukrainian-Moscow confrontation. The *research methodology* is based on systemic and structural approaches, on the methods of comparative, logical and structural-functional analysis, including an interdisciplinary approach. *Scientific novelty*. The views of the majority of Ukrainian national leaders on the nature of their current and future armed confrontations between Ukraine and Moscovia (Russia) are revealed. It is determined that the views of S. Petliura and S. Bandera most clearly justified the approaches to military confrontation. It was noted that the works of most Ukrainian leaders noted the multi-vector and insidious actions of Moscovia in the war against Ukraine. It was found that the works of S. Bandera to some extent predict the attack of Moscovia on Ukraine after gaining its last independence. *Conclusions*. Every leader of the Ukrainian movement during the twentieth century faced the issue of confrontation with Moscow imperialism. Most of them tried to avoid this issue at first, but later were forced to lead the struggle. S. Petliura and S. Bandera were the most involved in understanding and theorizing the issue of the war with Moscovia. Their theories differed in their approaches to different historical realities and had much in common in the context of recognizing

Moscow as an insidious and *hybrid* enemy, to use a modern expression. The most valuable in modern realities are the ideas of S. Bandera, because he has already understood the nuclear status of Moscovia (Russia) and proposed the most effective way to rid the world of this threat – national revolutions for the peoples enslaved by Moscow. The thesis about the inadequacy of Ukraine’s liberation as a result of the revolution, formulated by S. Bandera, also clearly defined the next stage that Ukraine is going through in 2022 during Putin’s Moscovia attack – the National Defense War.

Keywords: Russia, Ukrainian-Moscow war, S. Petliura, S. Bandera, Moscow imperialism.